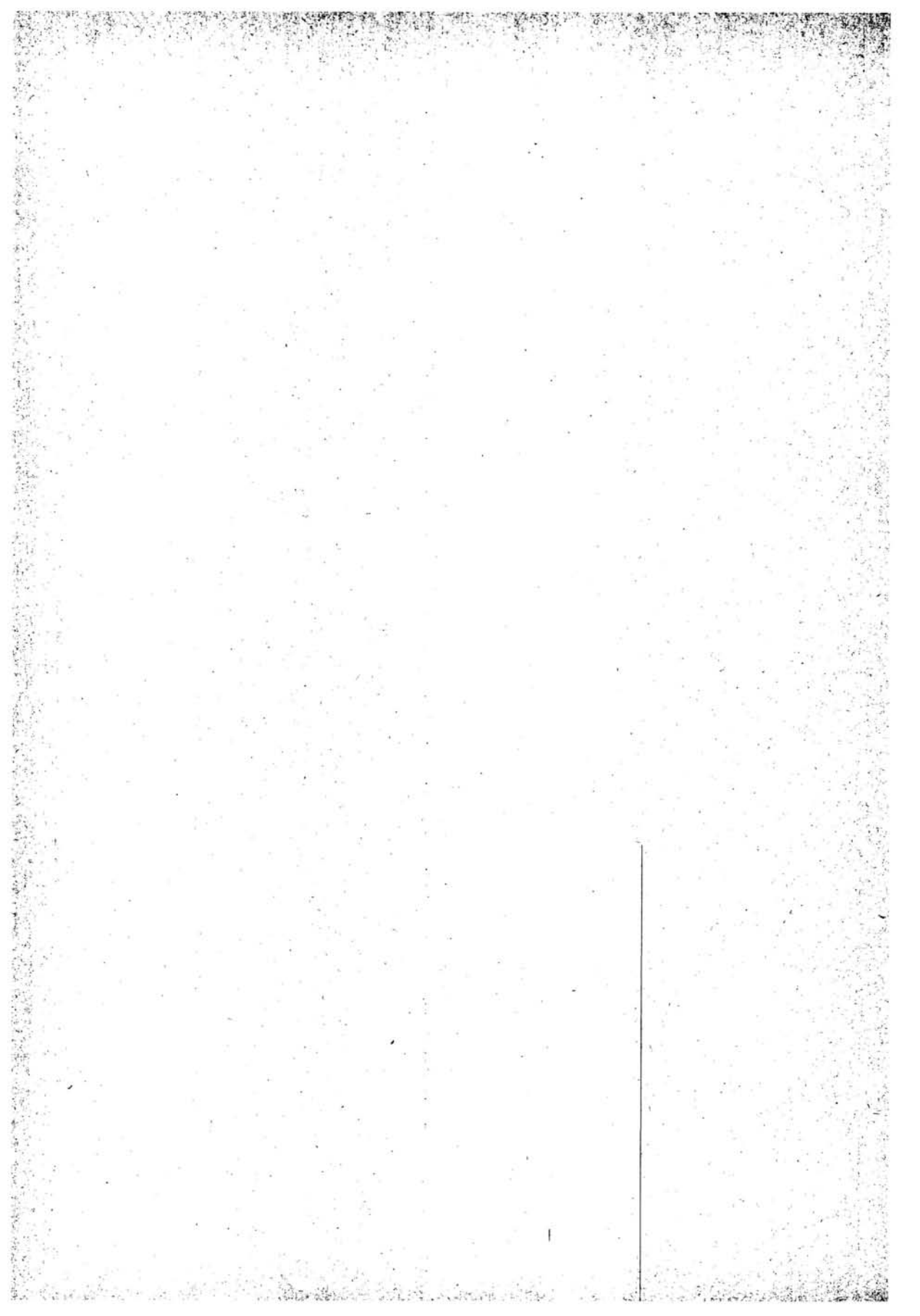

III.

**KÖNYVTÖRTÉNETI ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI
TANULMÁNYOK**

Szep historia az tökéletes aszszonyállatokról

Bogáti Fazekas Miklós egyik Plutarchos átdolgozása.*
(RMK I. 128.) (RMNy 385.)

W. S A L G Ó Á G N E S

A 16. századi magyarországi görög műveltség tanulmányozása eddig kissé háttérbe szorult. Az egyik kiváló filológusra, Nicasius ELLEBODIUSRA, KLANICZAY Tibor hívta fel a figyelmet *Nicasius Ellebodus és Poéticája* című tanulmányában (Itk 1971. 24–34., ill. A múlt nagy korszakai Bp. 1973. 174–191.). Szükséges lenne tehát a 16. századi Magyarország műveltségét a görög nyelv ismerete, illetve a görög irodalom utóélete szempontjából is megvizsgálni.

ERASMUS és MELANCHTON humanista ideálja a három klasszikus nyelvben (latin—görög—héber) járatos ember volt. A reformáció is hangsúlyozta e nyelvek ismeretét, hiszen a teológiai viták alapját a szentírási szövegek filológiai vizsgálata jelentette.

Hazánkban a 16. században a nyomtatásban megjelent, eredeti, görög nyelvű munkák jelentős része különböző klasszikus szerzők műveiből vett böles mondások gyűjteménye. Ezek is mind Brassóban, a HONTER nyomdában készültek: Pseudo-Nilus munkája,** Neilou Monahou kefaeia — Abba Thalasiou ek tēs peri agápēs kai enkrateias kefalaiōn. Corona MDXL. (RMK II. 23, RMNy 40.) THEOGNIS verses gnómái 1545-ben és 1567-ben is megjelentek: Theognidos Megareōs gnōmai elegiakai. Korōnē. (RMK II. 37, RMNy 62, ill. RMNy 225.) A hét görög böles mondásainak gyűjteményeit is szívesen használták az iskolai oktatásban. WAGNER Bálint Brassóban 1555-ben adta ki a gnómákat egy pseudo-aristotelesi művel együtt: *Pseudo-Aristoteles: Aristotelous peri aretōn-Demetrius Phalerus Dēmētriou Falereōs tōn 'eptā sofōn apofthēgmata. Pseudo-Sosiades: Sosiadou tōn 'eptā sofōn 'upothēkai. Coronae. MDLV.* (RMK II. 59, RMNy 111.) Valószínűleg WAGNER Bálint rendezte sajtó alá NAZIANZI SZENT GERGELY és MENANDER verses mondásainak gyűjteményét is: Gnōmai toū Grēgoriou toū Theologou Episkopou Nazianzoū, kai állōn diafōrōn poiētōn sullegeisai eis koinēn tōn filomathōn ōfeleian. — Gnōmai monostīhoi katā stoiheīōn ek toū Menāndrou, kai állōn diafōrōn poiētōn. Korōnē. (1555.) (Sztripszky II. 2455/3, RMNy 115.) Az alexandriai PHILO-nak tulajdonított erkölcsbölcseleti fejtegetés is 1555-ben jelent meg, görög—latin kétnyelvű kiadásban. Görög nyelven került az olvasók

* Szep historia az tökéletes aszszonyállatokról, mely az Plutarhusból fordítatot magyar nyelvre. Colosvárat 1577. [Heltai Gáspárné.]

** Nyomdatechnikai okok miatt a rövidebb görög szövegrészeket az ISO R 843 szabvány szerinti átírásban adjuk.

elé HESIODOS 2 munkája: Ῥῆσιδου του askrai Erga kai Ῥεμεραι kai Theogonia. (Korōnē) MDXLIII. [Honter] (RMK. II. 29, RMNy 51.)

ERASMUS *Adagia* című görög szólásgyűjteményéből is kiadott egy válogatást HONTER: *Epitome adagiorum Graecorum et Latinorum iuxta seriem alphabeti ex chiliadibus Eras. Roterodami.* Corona MDXLI. (RMK. II. 24, RMNy 43.) Az ókori irodalmi levelezések kétnyelvű kötetben jelentek meg, görögül és latinul: *Venustissimae quaedam Graecae epistolae, ex diversis auctoribus delecte cum conuersione latina.* Coronae 1555. Wagner. (Sztipszky II. 2456/4, RMNy 123.)

Tankönyvként is több klasszikus görög szerző művét nyomtatta ki HONTER, eredeti nyelven. Logikai és retorikai tankönyvként jelent meg ARISTOTELES két munkája: *Epitomē tēs tou Aristotelous dialektikēs.* — *Epitomē tēs toū autoū rētorikēs.* (Korōnē) MDXXXIX. [Honter.] (RMK II. 15, RMNy 28.) Filozófiai tankönyvként használták: *Pseudo-Platon: Platōnos oroi* — *Pseudo-Aristoteles: Aristotelēs peri kōsmou.* (Korōnē) MDXLI. (RMK II. 25, RMNy 46.), valamint HONTER 1542-ben megjelent CEBES, ill. EPIKTETOS kiadását is: *Pinax* — *Epiktētou Enheiridion.* (RMNy 49A.) Csak PESTI GÁSPÁR említéséből ismerjük HONTER egyik retorikai tankönyvét: *Hermogenes: Progumnásmata.* Korōnē. 1539. [Honter.] (RMNy 32.) 18. sz.-i adat alapján pedig feltételezhető még egy görög nyelvű, retorikai tankönyv, *Aphthonius Sophista: Progumnásmata.* Korōnē 1556. Wagner. (RMNy 129.)

Az iskolai görög nyelvtanítás számára több nyelvtankönyv is megjelent. HONTER János maga is írt egyet, mely 1539-ben jelent meg Brassóban: *Sunopseōs grammatikēs biblia duō. I. H. C.* MDXXXIX. (RMK II. 14, RMNy 36.) Ez görög egynyelvű tankönyv, mely első részében a görög nyelvtan alapvető fogalmait tárgyalja, a 2.-ban pedig a rendhagyó igékkel foglalkozik. WAGNER Bálint 1549-ben adta ki nyelvtanát: *Compendii grammatices Graecae libri tres Val. Wag.* Coronae MDXLIX. (RMK II. 43, RMNy 76.) Ebből a kiadásból ma már nem ismerünk példányt, csak az 1569-esből (RMK II. 119, RMNy 262.). Az első két rész az alaktannal foglalkozik, a harmadik pedig a mondattannal. A nyelvtani magyarázatokat már nem görögül adja, hanem latinul. A függelékben TRYPHO GRAMMATICUS ALEXANDRINUS munkája a szenvedő igékről, *Peri páthōn léxeōn*, is megtalálható. (RMK II. 19, RMNy 262.) A rendhagyó igék nyelvtana Martin RULAND-tól, latin magyarázatokkal 1564-ben jelent meg Brassóban: *Sylvula complectens eruditam et copiosam enumerationem verborum heteroclitorum, anomalorum et defectinorum in lingua Graeca, iuxta seriem literarum alphabeti, desumta ex Ruelando.* Coronae MDLIII. (RMK II. 87, RMNy 198.) MELANCHTON görög nyelvtana is népszerű volt hazánkban a 16. században; KÁROLYI Péter kivonatolta: *Elementa Graecae grammatices.* Claudiopoli 1567, ill. 1592. Heltai. Az 1567-es kiadásból példány ma már nem ismeretes (RMK II. 109, RMNy 235, ill. RMK 222, RMNy 691.).

A hitoktatás céljára is jelent meg görög nyelvű munka. WAGNER Bálint evangélikus katekizmust adott ki görög nyelven: *Katēhēsis.* Korōnē 1544. [Honter.] Pédány csak a 2., 1550-es kiadásból ismert. (RMNy 56, ill. RMK II. 45, RMNy 82.)

Az antik görög szerzők műveinek verses átdolgozása is népszerű műfaj volt a 16. században. Ezt a műfajt gazdagította BOGÁTI FAZEKAS Miklós, erdélyi unitárius lelkész is.

Életéről viszonylag keveset tudunk, naplófeljegyzéseire¹ és a műveiben található utalásokra kell szorítkoznunk. Sokáig az is kétséges volt, hogy vajon egy vagy két, azonos nevű BOGÁTI volt-e. Legújabbban DÁN Róbert bizonyította, hogy a prózaíró és a verselő egy és ugyanazon személy.² BOGÁTI naplóbejegyzéseiből tudjuk, hogy 1548-ban született, 1577-ben feleségül vette CSIPKÉS Katalint; 1579-ben kb. fél évig a kolozsvári unitárius iskola rektora volt, de DÁVID Ferenc halála után ő is menekülni kényszerült, GERENDI János birtokára, Gerendre ment, majd 1582-ben tovább menekült Baranyába. GERENDI János, a bőkezű mecénás, a kolozsvári unitárius iskola pártfogója, tudós kört létesített maga körül, melynek tevékenysége a görög kultúrára is kiterjedt. A vallási vitákban igen jelentős szerepet tulajdonítottak ARISTOTELES filozófiájának.³ 1584-ben BOGÁTI már Tordán volt, 1591-ben pedig ismét Kolozsvárott. A következő évben halhatott meg.

Műveinek csak egy része jelent meg nyomtatásban, s azok is, egy kivételével, még életében. Tematikailag 3 csoportra oszlanak: históriás érekek, verses morálizáló történetek, vallásos témájú művek. Ezek közül messze kiemelkedik zsoltárfordítása és az *Énekek énekének* magyar nyelvű kiadása.

A görög szerzőket különösen kedvelte. Naplóbejegyzései közül sok az olvasmányaira vonatkozik, klasszikus szerzőkből, főleg PLUTARCHOSBÓL, újabb latin költők, egyházatyák, teológusok műveiből, de világi történetekből is készített jegyzeteket. Érdekes módon, a szerelmére és házasságára vonatkozó feljegyzéseit is görögül, ill. latinul írta. Valószínűleg azért, hogy közvetlen környezetében senki se értse meg.⁴

Μετάγης τῆς παρθένου, καὶ τῆς δεοποιηγῆς, καὶ ἀδελφῆς ἐλάλουν καὶ ἐμὴ Καθαρίνη ἐγίνετο ἄγια.

[1577. aug. 8.] A kézfogóról pedig ezt írja:

Πραῦλεια τὰ ἡμῶν τοῦτ' ἐστὶ ἴγης ἐμοῦ καὶ τῆς παρθένου τῆς ἐμῆς, τῆς Καθαρίνης χειραψία ὡς ὄπτος εἶπαιν.

[1577. aug. 12.] Az esküvőjére már latinul írt verset:

Hoc Catharina die Figulo vatoissa fit uxor
Nicoleo: o Charitum sit locus ille torus.

[1577. dec. 9.]

1. Naplóbejegyzései: Paul EBER: *Calendarium historicum*. Wittenberg. 1551. Számos feljegyzését közli POKOLY József: *Keresztény Magvető*. 1902. 262–266 l. Ezekhez fűz magyarázatot KANYARÓ Ferenc uo. 266–270. l. — BOGÁTI életéről és műveiről ld. DÉZSI Lajos: *Bogáti Fazekas Miklós élete és költői működése*. Bp. 1895. — SCHILLER István: *Bogáthi Fazekas Miklós élete és vallásos tárgyú költészete*. Bp. 1915.
2. DÁN Róbert: *Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon*. Bp. 1973.
3. PIRNÁT Antal: *Arisztotelianusok és antitrinitáriusok*. = *Reneszánsz-füzetek*. 13. Bp. 1971.
4. Objektív akadályok miatt a naptárba írt jegyzeteket nem nézhettem meg eredetiben, így közvetett forrásból (l. l. jegyz.) idézek néhányat.

Később gyermekeik születéséről is beszámolt. Görögös néven hívt, (valódi nevét nem ismerjük) gyermekéről, PASIPHILUSRól írta: „Quarta suboles mascula nascitur nobis inter 5 et 6 matutinam, propior quintae horae huius diei sabbati nubilos, gelidi et modice ningentis. Da pater huic vitam; curam addam proprius ipse, ut potero, charis sit tibi et ille aliis ’os ’ode passifilos kai timios en. Anno 1584 Thordae, domi avitae paternaque, nova luna. [jan. 4.] Ez a kedves kis gyermek nem volt hosszúéletű, haláláról latinul emlékezett meg BOGÁTI ugyanezen év aug. 27.-én. Boldog házasságának is hamarosan vége lett, 1588. júl. 11.-én felesége meghalt. Később, hogy sok kiskorú gyermekének anyja legyen, mégegyszer megnősült, s második házasságából 1 gyermek született. De ebben az időben bejegyzései már rendkívül szűkszavúak.

BOGÁTI több művéhez használt forrásul görög auctorokat. Időrendben egyik legkorábbi munkája, a *Szep historia az tökéletes aszszonyállatokról* is az egyik PLUTARCHOS mű átdolgozása, a *Moralia* (gör. *Éthika*) c. gyűjteményes művének egyik darabja, az *Asszonyi erények* (gör. *Gunaikön aretai*) alapján készült. PLUTARCHOSNAK nem csak ezt az egy művét ismerte. Olvashatta a *Párhuzamos életrajzokat* is. Ebből az életrajzgyűjteményből vehette *Demeter király históriáját* is.⁵ Utolsó versszakában írja: „... olvastam ezt görögből, íráom magyar nyelven.”⁶ Ehhez a műhöz LUKIANOST is alapul vette, mégpedig a *Peri tēs Suriēs theoū* c. munkájából a *Stratonikéről* szóló részt. LUKIANOS kedvelt auctorai közé tartozhatott, még két művéhez használta forrásul, a *Három jeles főhadnagyokban* a Nekrikoí dialógói 12. dialógusát⁷, a másik munkája, *Ez világi nagy soc zürzavarról*, a *Hárón é episkopoüntes* c. műből készült.⁸ A görög írók közül ismerhette még EURIPIDÉST, továbbá a 2—3. századi AELIANUS CLAUDIUS, görögül író római szerző Poikilé ’istoria c. munkáját is. Ez utóbbinak XII. könyv 1 fejezete alapján írta az *Aspasia asszony dolgát*.⁹ A szentírási szövegek közül pedig SZENT JÁNOS *Apokalypsisét* a görög szöveg alapján kommentálta. Bevezetésében hangsúlyozta, hogy a görög nyelv ismerete minden olyan esetben szükséges, amikor az újszövetségi könyv szerzőségét stílusjegyek alapján kell eldönteni.¹⁰ DÁN Róbert bizonyította, hogy a zoltárokat is a görög *Septuagintából* fordíthatta, és ugyanígy az *Eszter könyvét* is. Héberül csak keveset tudhatott.

PLUTARCHOS a 16. században különösen kedvelt szerző volt. Valamennyi műve közül legkorábban, eredeti nyelven, éppen a *Moralia* jelent meg nyomtatásban, 1509-ben, Velencében, ALDUS MANUTIUSNAÁL. A szöveget Demetrios DUKAS és Rotterdami ERASMUS gondozta. Csak 8 évvel később, 1517-ben következett a

5. *Demeter király históriája, mely Plutarkhusból fordított magyar nyelvre.* Kolozsvár. 1598. (Sztripszky I. 1844/51, RMNy 835.)

6. Ez az a munka, amelynek a végén levő évszám kétségessé tette BOGÁTI halálának évét. DÉZSI szerint az 1598 elírás 1592 helyett. Ez utóbbi évszámot tanúsítja UZONI FOSZTÓ is. STOLL Béla és PIRNÁT Antal szerint valószínűbb az 1598. = M. Irod. T. I. 527., ill. 508. l. — DÁN Róbert szerint az 1592.

7. *Három ieles fő hadnagyoknak, az Nagy Sándornak, Anibálnak és az római Scipionak az boldogságnak helyén az fő helyről való vetélkedésec.* Colosvarat 1577. (RMK I. 341, RMNy 383.)

8. *Apollonius és Ez világi nagy soc zur zavarrol valo éneec.* Colosvarat 1591. (RMKI. 241—242., RMNy 661.)

9. *Aspasia asszony dolga és az ió erkölczü aszszonyoknak tüköre.* Colosvarat 1591. (RMK I. 243, RMNy 662.)

10. SCHILLER: i. m. 61. p.

Párhuzamos életrajzok editio princeps, Philippus JUNTA-nál, Firenzében.¹¹ PLUTARCHOS az Asszonyi erények-ben 27 történetet mond el a jó asszonyokról. Erkölcsei tanítása, elvei rendkívül megfelelték a kor felfogásának. BOGÁTI ezen kívül egy szubjektív szempontja is a mű átdolgozására ösztönözte; még házasság előtt állt ekkor, de a nők sok rossz tulajdonsága miatt, egy ideig nem talált magának megfelelő feleséget. A széphistóriában többször is említést tesz erről:

„Várasunkba egyre szándékom vala,
Leány nézni ez minap mentem vala,
De nem tétzéc egy előbe az párta,
Ebhöz iöyen az eb ortza leánya.”
(4. Milétosi nők.)

„Immár tökéletes iámbor nem tudgya,
Házassulásra ha lészen szándoka,
Hól talállyon ó oly iámbor Leánra,
Mert á szepló kis kár nálloc meg tutta.”
(5. Lucretia.)

Célja az volt, hogy példaképet állítson az asszonyok elé:

„Sok vad hús vagyon bennetek azt látom,
Soká kel sebeteket orvosolnom.”
(11. Timoklia.)

PLUTARCHOS indítékai a mű megírására egészen mások voltak. Ezt a munkáját egy KLEA nevű Isis-papnőnek ajánlotta, neki dedikálta a *Peri Isidos kai Osíridos (Isisről és Osirisről)* című vallásttörténeti munkáját is, amely egyébként ugyancsak a *Moralia* gyűjtemény egyik darabja. PLUTARCHOS a bevezetésben mondja el a mű létrejöttének körülményeit. Egy közös ismerősük, LEONTIS halálakor sokat beszélgettek KLEÁVAL erről a témáról, számbavették a filozófusok véleményét és vallomását is. Ez a beszélgetés PLUTARCHOST arra készítette, hogy még több példát állítson össze KLEÁNAK.

BOGÁTI munkáját egy MÁRTON nevű, nemes származású ifjúnak ajánlotta esküvője alkalmából. (A korábbi irodalommal ellentétben DÁN Róbert nem tartja lehetségesnek, hogy ez az ifjú BERZEVICZY Márton lenne.¹²)

A görög munkából BOGÁTI teljesen szubjektív alapon 12-t választott ki. A plutarchosi mű, mint már említettük, 27 életrajzból áll; s az egészet a bevezetés előzi meg:

PLUTARCHOS

BOGÁTI

1. Trōides [trójai nők]
2. Fōkides [phokisi nők]
3. Hiai [chiosi nők]
4. Argeiai [argosi nők]
5. Persides [perzsa nők]
6. Keltai [keltai nők]

Phocenses faeminae 1.

11. *Pauly-Wissowa Real-Encyclopädie*, XXI/1. 954 ff. Konrad Ziegler.
12. Szóbeli közlés alapján.

7. Mēliai [melosi nők]	Meliae faeminae	2.
8. Turrēnides [tírrén nők]	Thirrhenaē	3.
9. Lukiai [lykiai nők]		
10. Salmatides [salmatikai nők]		
11. Milēsiai [milétosi nők]	Milesiae virgines	4.
	Lucretia (Ovidiustól)	5.
	Chiae (!)	6.
12. Keiai [keiosi nők]		
13. Fōkides [phokisi nők]		
14. Oualeria kai Klodia [Valeria és Claudia]		
15. Mikka kai Megistō [Mikka és Megistó]	Micca virgo et Megistona matrona	7.
16. Pieria [Pieria]		
17. Polukritē [Polykrité]		
18. Lampsakē [Lampsaké]		
19. Aretafila [Aretaphila]	Aretaphila	8.
20. Kamma [Kamma]	Camma	9.
21. Stratonikē [Stratoniké]	Stratonica	113.
22. Hiomara [Chiomara]	Chiomara	10.
23. Gunaion Pergamēnon [a pergamoni asszony]		
23. Timokleia [Timokleia]	Timoclia	11.
25. Eruxo [Eryxo]		
26. Xenokritē [Xenokrité]		
27. Putheō gunē [Pythés felesége]	Pythei uxor	12.

Mint a fenti összevetésből is látszik, BOGÁTI a plutarchosi életrajzok közé iktatta LUCRETTIA történetét OVIDIUS *Fasti*-jából¹³. A kor szokása szerint, munkáját egy ismert mű nótájára írta, mégpedig a „Gongya közzül egy fő gongya embernecc” kezdetűre, amely PESTI György, *Az halálról való emlékeztető éneke* (1560) BOGÁTI munkája a latin nyelvű ajánlással, és a már magyar nyelvű bevezetéssel kezdődik. A történetek görög címét latin formában írja le. A bevezetést is PLUTARCHOSBÓL kivonatolta, erősen lerövidítette. A görög szerző több nevet hoz fel például, mitológiai és történelmi személyeket is említ annak bizonyítására, hogy mennyire különböző is az emberi természet.

„Az asszonyok erényéről nem vélekedünk azonosan Thukydides-szel. Ő ugyanis azt az asszonyt nevezi a legjobbnak, akiről a környezete a lehető legkevesebb feddő, vagy akár dicsérő szót ejti. Úgy véli, hogy a jó asszonynak mind a teste, mind pedig a neve el van zárva és megközelíthetetlen. Elmésebbnek látszik Gorgias, aki arra szólít fel, hogy az asszonynak ne külsejét, hanem jó hírét ismerjék sokan. A legjobbnak látszik a rómaiak szokása, ők ugyanis a férfiaknak és az asszonyoknak a haláluk után nyilvánosan adják meg az őket megillető dicséretet. Ezért tehát, amikor az igen kiváló Leontis meghalt, sok szót ejtettünk veled erről, s nem mellőztük a filozófus intelmét, és most mivel így kívánod, összeírtam neked azokat a példákat, amelyek az elmondottakból hiányoznak, annak bizonyítására, hogy egy és ugyanaz az asszonyok és a férfiak erénye . . . Másképp férfias ugyanis Achilleus és másképp Aias, Odysseus eszessége nem azonos Nestoréval, Cato

13. OVIDIUS: *Fasti* II. 725–856.

Περὶ ἀρετῆς, ὦ Κλέα, γυναικῶν οὐ τὴν αὐτὴν
 τῷ Θουκυδίδῃ γνώμην ἔχομεν. ὁ μὲν γάρ, ἥς ἂν
 ἐλάχιστος ἢ παρὰ τοῖς ἑκτὸς ψόγου πέρι ἢ ἐπαίνου
 λόγος, ἀρίστην ἀποφαίνεται, καθάπερ τὸ σῶμα καὶ
 τοῦνομα τῆς ἀγαθῆς γυναικὸς οἰόμενος δεῖν κατὰ
 κλειστον εἶναι καὶ ἀνέξοδον. ἡμῖν δὲ κομψότερος
 μὲν ὁ Γοργίας φαίνεται, κελεύον μὴ τὸ εἶδος ἀλλὰ
 τὴν δόξαν εἶναι πολλοῖς γνώριμον τῆς γυναικός·
 ἄριστα δ' ὁ Ῥωμαίων δοκεῖ νόμος εἶναι, ὅσπερ ἀν-
 δράσι καὶ γυναιξὶ δημοσίᾳ μετὰ τὴν τελευταίην τοὺς
 προσήκοντας ἀποδιδούς ἐπαίνους. διὸ καὶ Λεοντίδος
 τῆς ἀρίστης ἀποθανούσης, εὐθύς τε μετὰ σοῦ τότε
 πολλὸν λόγον εἶχομεν οὐκ ἀμοιροῦντα παραμυθίας
 φιλοσόφου, καὶ νῦν, ὡς ἐβουλήθης, τὰ ὑπόλοιπα τῶν
 λεγομένων εἰς τὸ μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν ἀνδρός
 243 καὶ γυναικὸς ἀρετὴν προσανέγραψά σοι, . .

ἄλλως γὰρ ἀνδρεῖος ὁ
 Δ' Ἀχιλλεὺς ἄλλως ὁ Αἴας· καὶ φρόνησις Ὀδυσσεώς
 οὐχ ὁμοία τῇ Νέστορος οὐδὲ δίκαιος ὡσαύτως Κά-
 των καὶ Ἀγησίλαος, οὐδ' Εἰρήνη φίλανδρος ὡς
 Ἀλκίσις οὐδὲ Κορνηλία μεγαλόφρων ὡς Ὀλυμπιάς. 5

igazságossága sem egyenlő Agésilaoséval, Eiréné nem olyan módon emberbarát,
 mint Alkésztis, s Kornélia sem ugyanúgy nagylelkű, mint Olympias.”

ΒΟΓΑΤΙ mindezt 4 mondatra szűkítette, GORGIAS nevét említi csak, az összes
 személyt elhagyja, és saját, általános erkölcsi ítéletét teszi mondanivalója köz-
 ponti gondolatává:

„Dicziretes soc Aszszony állatokról,
 Emlékezem nemes iámborságokról,
 Hogy à mi feleségünc is azokról,
 Tanúllyanac drága szép példaiokról.

Iámbor Aszszonnac régen aszt mondottác,
 Kit háza kövül sohul nem gyalaznac
 De nem is dicziric sem magasztallyác,
 Mert aszt czac Wra esmérie, aszt hattác.

Gorgias bölez ez mellé aszt mondotta,
 Iámbor aszszonnac szépségét ne tudgya,
 Soc ember ortzaiát neki ne lássa,
 De jó hírét nevét minden halhassa . . .”

Neveket íó hireket az kic hattac,
Azokról szép Historiákat irtac,
De Magyaroc közöt aszt nem hallottac,
Rólloc beszellenéc ha meg halgatnác.”

A munkát ez a bevezetés és az epilógus foglalja keretbe. (Ez utóbbi PLUTARCHOS-nál hiányzik.) Szerkesztési érdekessége, hogy az 5. példa, éppen az OVIDIUSTól átvett LUCRETIA történet köré csoportosítja a jó hírükért, tisztességükért, családjukért, hazájukért még a halált és a nagy veszedelmet is vállaló nők törtékeit. A 11. történet egy kisebb témahatár is egyben, mutatja ezt az is, hogy az általános erkölcsi tanulsággal, mint kerettel zárja:

„Tökéletes aszszonnac ez törvénye,
Tisztán és jámborul legyen élete,
Ha életét szeplő meg fértesztette,
Vagy meg hallyon, vagy rólla eltöröllye.

Isten à testben az Lelket ugy atta,
Masic nélkül hogy egyic nem íó vólna,
Lelke az aszszonnac ó jámborsága,
Vagy meg tartsa avagy halált kívánna.”

A következő történet bevezető strófája is ezt a határt igazolja:

„Aszszonyokról montam egi néhány példát,
Szeplőiekért boszszuiokat állottac,
Szólloc én immárő az hon valókról,
Énekemre kérem ra halgassanac.”

A bevezető strófák teljesen BOGÁTI alkotásai, általában az erkölcsi tanulságot és az ajánlást foglalják magukba. Az első három példánál pesszimista véleményét szólaltatja meg:

„Az házasság kötele szeretete,
Soknál czac addig tart mig wra pénze . . .”
(1. Phokisi nők)

„Aszszony ember nyelve minemü tudom,
Titok nálloc nem igen ál azt hallom . . .”
(2. Melosi nők)

„Ollyat én nem tudoc most ki találna,
Ki Wraért mindenekre kesz volna . . .”
(3. Thirrén nők)

A 4–7-ig terjedő példákban rögtön az eseményekkel kezd, a bevezetés a minimálisra csökken. Érdekes a Kiosi nőkről szóló történet (6.), amelynek csupán első versszaka emlékeztet a plutarchosi elbeszélésre, de ebben is változtatott BOGÁTI,

a többi versszaknak pedig semmi köze az eredetihez, hanem reflexióit szólaltatják meg. Előfordul az is, hogy a bevezetőben magát mentetgeti a példa hosszúsága miatt (l. 8. Aretaphila tört.), ezenkívül az események leírása előtt beszámol házassági szándékáról is:

„Ti természetekről irnac sok bölesek,
Engem oly igen meg iesztettenec,
Hogy leánt keresni én maid nem mérec . . .”

A 13. történet elején pedig témaválasztása miatt mentetgeti magát, mivel a történet hősnőjének cselekedete a keresztény valláserkölc szemponjtából aligha helyesíelhető. Stratonica természetlen asszony volt, de hogy férjét a trónon mégis gyermeke követhesse, ő maga szerzett neki pót feleséget. A kiválasztott szép leánytól született gyermekeket pedig sajátjaiként nevelte fel. Ezt a megoldást a puritán gondolkodású BOGÁTI is kissé bizarrnak érezte, s magyarázatot fűzött hozzá:

„Az Isten törvényét én meg nem vetem,
Mindenben igaznac lenni böczülem,
Magyarázást kívánoc hol nem értem,
Sokat nem ért más is abban aszt vélem.

Ezt arra mondom az ió Asszonyoknac,
Házasságban kik ketten együtt laknac,
Sokan magtalanul ők abba laknac,
Természet és Isten ellen halgatnac.”

A záróstrófák funkciója is többféle, bár az is előfordul, hogy elmarad. Így az első három példa esetében is, de itt érdekes, hogy az utolsó sorok tartalmilag megegyeznek, és tömören fejezik ki a tanulságot:

„Ió nevet vallánac ez tanác míá . . .”
(ti. az asszonyok) (1.)
„Dicziric férfiekért halgatássokat.”
(2.)
„Asszonyoc öröc hirt igy kereséneec”
(3.)

A záróstrófákban leginkább a korabeli nők kacérságát ostorozta, s olykor hozzáfűzi addig kudarcot vallott nősülési szándékának rövid történetét is (4. Milétosi nők, ill. 5. Lucretia). Bibliai párhuzamként Juditot is a követendő példák közé sorolja (8. Aretaphila).

Az epilógusban megismétli az ajánlást, és bővebben is kifejti az asszonyokról alkotott, igen elmarasztaló véleményét. A házasság eszméje ekkor még nem tudta eléggé lelkesíteni. HELMECZI István kimutatta, hogy az epilógus keserű hangja nem csupán BOGÁTI egyéni elkeseredéséből fakad, hanem EURIPIDES hatását is mutatja.¹⁴ A *Hippolytosban* (616—624. sorok) a főhős hasonló szavakkal fakad ki:

14. HELMECZI István: *Euripidesi hatás Bogáti Fazekas Miklósnál*. = *Irodalomtörténet*. 24. évf. 1935. 218—219. l. De nem csak 4 azonos sor van, hanem 9 euripidesi sort vett át Bogáti.

ΙΙΠΟΛΤΟΣ.

(615)

ὦ Ζεῦ, τί δὴ, κίβδηλον ἀνθρώποις κακόν,
 γυναίκας ἐς φῶς ἤλιον καίψκας;
 εἰ γὰρ βρότειον ἤθιλες σπείραι γένος,
 οὐκ ἐκ γυναικῶν χρῆν παρασχέσθαι τόδε·
 600 ἀλλ' ἀντιθέτως σοῖαν ἐν νοῖς βροτοῦς
 ἢ χρυσόν, ἢ σίδηρον, ἢ χαλκοῦ βάρους,
 παίδων πρῶσθαι σπέρμα, τοῦ τιμήματος
 τῆς ἀξίας ἔκαστον· ἐν δὲ δώμασιν
 ναίειν ἐλευθέροισι θηλειῶν ἄιτρο.

625

(620)

„Ó Zeusz, az asszonyok család, gonosz nemét
 e napfényes világra mért ültetted el?
 Ha azt akartad, hogy legyünk mi emberek,
 nem kellett volna asszonyokra bíznod ezt,
 hanem ha bárki templomodban áldozik,
 az ott letett arany, vas és réz súlyokért
 a nyert érték szerint adnád a magzatot,
 mindenkinek mit érdemel, s az asszonyok
 nélkül szabad maradna férfi-életünk.”

(Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása)

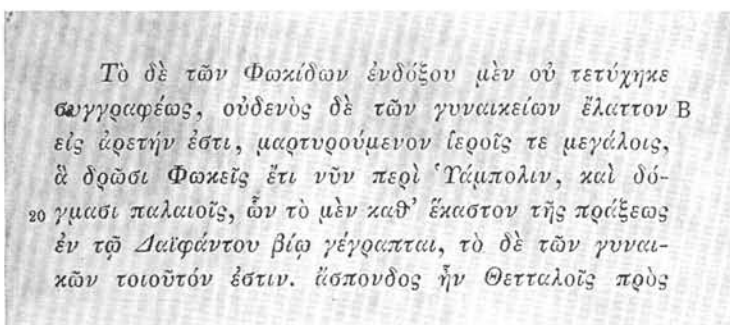
Bogátnál:

„Eszet akarnám Istenem meg bocsássad,
 Hogy rendezed ember szaporodassát,
 Ne teremtesz vala asszonyallatot,
 Ennek te találtad volna más módgyát.

Rayta eszt gondoltam hogy iob löt volna,
 Mi teneked aranyat attunc volna,
 Tölled azon fiakat vöttünc volna,
 Minket leannyal ne vesztettél volna.”

Az egyes példákat rendkívül szabadon fordította. Jellegzetessége, hogy mindent az erkölcsi tanulságnak rendel alá. A történet morális kicsengése fontos, elmaradnak az általa mellékesnek tartott részletek. PLUTARCHOS elbeszélései sokkal életszerűbbek, olykor kis karképet is ad, szinte valamennyi történetét elhelyezi földrajzilag és időrendben, ezáltal mondanivalója valóságosabb.

Az első históriában PLUTARCHOS a történetet elején elmondja, hogy a phokiai városokban Hyampolisban, nagyszabású ünnepségeket, istentiszteleteket tartanak. Ezek egyike az asszonyoké, s a szűz ARTEMIS istennő tiszteletére mutatták be még PLUTARCHOS idejében is. Az ünnep neve: Elaphébolia. A görög szövegben megtaláljuk az egyik forrást is, PLUTARCHOS említi, hogy DAIPHANTES életrajzában szerepel az ünnepségek leírása:

Τὸ δὲ τῶν Φωκίδων ἐνδόξου μὲν οὐ τετύχηκε
σωγγραφείως, οὐδενὸς δὲ τῶν γυναικείων ἔλαττον Β
εἰς ἀρετὴν ἔστι, μαρτυρούμενον ἱεροῖς τε μεγάλοις,
ἃ δοῶσι Φωκεῖς ἔτι νῦν περὶ Ἰάμπολιν, καὶ δύο-
20 γμασι παλαιοῖς, ὧν τὸ μὲν καθ' ἕκαστον τῆς πράξεως
ἐν τῷ Δαϊφάντου βίῳ γέγραπται, τὸ δὲ τῶν γυναι-
κῶν τοιοῦτόν ἐστιν. ἄσπονδος ἦν Θετταλοῖς πρὸς

„Jóllehet a phókisiaknak nem akadt neves történetírójuk, az asszonyi erény tekintetében senkinél sem kisebbek; bizonyítják ezt azok a nagy szertartások is, amelyeket a phókisiak mind a mai napig bemutatnak Hyampolis környékén, továbbá azok az ősi tanítások, amelyek sorban le vannak írva Daiphantes életrajzában; az asszonyokról pedig ez található.”

DAIPHANTES is valóságos történeti személy volt.¹⁵ A görög szövegből még a háború kitörésének közvetlen okait is megtudhatjuk: a thessáliaiak a phokisiak városaiban egy nap alatt sok embert megöltek, azok viszont 250 túszt ejtettek foglyul.

Bogátinál mindez nem szerepel, DAIPHANTEST is csak futólag említi, az előzményeket teljesen elhagyja. Az erkölcsi tanulságot tartalmazó bevezető strófa után, a históriás énekek stílusában kezdi a történetet:

„Nagy had vala régen Görög országban,
Két szomszéd tartomány öszve vivásban,
Phocis es Thessalia nevec vala.
Ez Két had immár szembe szállot vala.”

Ezután azonnal a történetet mondja el, minden előzmény elmarad. A phokisi nők vállalják, hogy ha városuk seregét legyőzik a thessáliaiak, önkéntesen, gyermekeikkel együtt a máglyahalált választják, hogy ne kerülhessenek élve az ellenség kezébe. Ezt a megoldást egyébként a már említett DAIPHANTES javasolta. Szerencsére nem kerül sor a tűzhalálra, mert csapataik győznek, s az asszonyok jó híre messze elterjed.

A többi példára is jellemző, hogy a történeti előzményeket, a városneveket elhagyja. A mélosi nők történetéből (2.) kihagyja, hogy az új hazát kereső mélosiak hajóit a vihar vetette Karia partjaira, továbbá azt sem említi, hogy isteni parancsra keltek útra.

„Mivelhogy a mélosiak nem rendelkeztek nagyobb lakóterülettel, a kivándorlás vezetőjévé megválasztották Nymphaiost, ezt a fiatal és igen szép férfit, az isten ugyanis azt parancsolta, hogy hajózzanak el, és ahová sodródnak a vezetők, ott telepedjenek le. Úgy esett, hogy Kariába vetődtek, és kikötöttek, mivel hajóikat a vihar tönkretette. A károk pedig, akik Kryassosban laktak talán megsaj-

15. *PWRE* 4. 2012–2013. Hiller v. Gaertringen.

Μήλιοι γῆς χεῖροντες ἀμφιλαφοῦς Νυμφαῖον
 ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας ἐποίησαντο, νέον ἄνδρα καὶ
 κάλλει διαφέροντα· τοῦ δὲ θεοῦ πλεῖν κελεύσαντος
 10 αὐτούς, ὅπου δ' ἂν ἀποβάλλωσι τοὺς κοιμιστήρας, ἐκεῖ
 κατοικεῖν, συνέπεσε τῇ Καρία προσβαλοῦσιν αὐτοῖς
 καὶ ἀποβάσει τὰς ναῦς ὑπὸ χειμῶνος διαφθαρεῖναι.
 τῶν δὲ Καρῶν οἱ Κρύασσον οἰκοῦντες, εἴτε τὴν ἀπο-
 ρίαν οἰκτίραντες εἴτε δεῖσαντες αὐτῶν τὴν τόλμαν,
 15 ἐκέλευον οἰκεῖν παρ' αὐτοῖς καὶ τῆς χώρας μετέδω- E
 καν· |

nálták őket nehéz helyzetük miatt, vagy pedig féltek bátorságuktól, ezért felszóltották őket, hogy lakjanak velük, s terület egy részét is átadták nekik.”

„Igen szoros földre Melus szigetec,
 Benne laknac vala régi Görögec,
 Egy falkán földekből el eredénc,
 Haión lako földet hogy keresnénc.

Sereg Caria országba ki szállá,
 Egy város őket jó kedvel fogadá
 Iófalka mezőit nekik osztá, . . .”

A tendenciózus rövidítés szempontjából igen érdekes a thirrén nők példája is (3.). A thirrénnek Lemnos és Imbros szigetén laktak, s a helótafelkeléskor Spártának segítséget nyújtottak. Ezért hálából polgárjogot kaptak, de a tanácsba nem juthattak be. A spártaiak mindig árulásuktól tartottak, ezért a thirrén férfiakat tömlöche vetették. A hős asszonyok látogatáskor ruhát cseréltek férjeikkel, s így szöktették meg őket a börtönből. A lényeges részt, az asszony cselét, szinte szó szerint adja vissza Bogáti.

αἱ δὲ
 τῶν καθειρογμένων γυναικες ἐπὶ τὴν εἰρκτὴν παρα-
 γενόμεναι, πολλαῖς ἰκεσίαις καὶ δεήσεσι παρεῖθισαν
 5 ὑπὸ τῶν φυλάκων ὅσον ἀσπάσασθαι καὶ προσειπεῖν
 τοὺς ἄνδρας. ἐπεὶ δ' εἰσῆλθον, ἐκέλευον αὐτοὺς
 μεταμφιέννησθαι ταχὺ τὰ ἱμάτια καὶ τὰ μὲν αὐτῶν
 ἐκείναις ἀπολιπεῖν, τὰ δ' ἐκείνων ἐνδύοντας αὐτοὺς C
 ἀπιέναι περικαλύψαμένους. γενομένων δὲ τούτων,
 10 αἱ μὲν ὑπέμειναν αὐτοῦ παραταξάμεναι πρὸς πάντα
 τὰ δεινά, τοὺς δ' ἄνδρας ἐξαπατηθέντες οἱ φύλακες

„A bebörtönzöttek feleségei megjelentek a tömlőnél, sok kérésükkel és könyörgésükkel kiesdekeltek az öröktől, hogy üdvözölhessék férjeiket, és szólhassanak hozzájuk. Amikor pedig bementek, tüstént megparancsolták, hogy öltsek fel az ő ruhájukat, a magukét pedig hagyják hátra nekik, és így az övékbe rejtőzve távozzanak a börtönből. Így is történt, s az asszonyok minden kínra felkészülve hátramaradtak.”

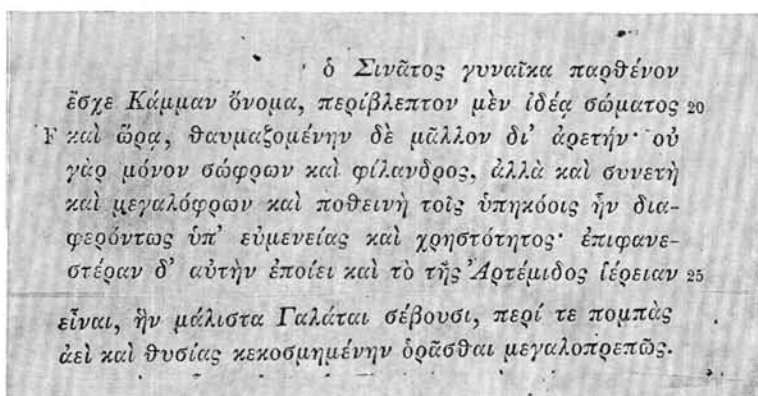
„Oly gyakorta ő iámbor feleségec,
Tömletz tartóktul hozzáíoc kéreznec,
Soc kérésec után óc meg engedéc,
Wrokhöz tömletzbe mind be eresztéc.

Erre intéc mint szerelmes férieket,
Vennéc feleségec öltözeteket,
Feiekre aszszonyok fő fedeleket,
Hamar tömletzből mentenéc feieket.

Nem kemélénec értec ő magokat,
Készec el szenvedni minden kénokat,
Czac Wroc menthetnéc meg ő magokat,
Hadnác nękiec tömletzbe ruháiokat.”

A férfiak hadsereget szerveztek, és kiszabadították feleségeiket. A békességért cserébe pénzt és hajókat kaptak a spártaiaktól, s elhajóztak a környező szigetek felé új hazát keresni. BOGÁRI eddig mondja csak el a történetet, a folytatást elhagyja. A thirrének egy része ugyanis azt a jóslatot kapta, hogy ott tudnak majd véglegesen letelepedni, ahol a horgonyt és az istennőt elveszítik. Chersonnesos közelében, éjszaka hirtelen nagy zaj támadt, rémülten menekültek a hajókra, s a nagy sietésben a parton felejtették ARTEMIS istennő szobrát, aki ősi pártfogójuk volt. Amikor pedig a horgonyt felhúzták, észrevették, hogy hiányoznak a karmai — a jóslat tehát beteljesedett — ott telepedtek le. BOGÁRI mindezt az erkölcsi tanulság szempontjából feleslegesnek tartotta. Ezenkívül az is jellemző, hogy minden esetben elhagyta azokat a részleteket, amelyek a pogány hitvilág, ill. szertartások körébe tartoznak (Vö. a fenti példában a jóslatot is.) Micca szűz és Megistona példájában (7.) nem említi, hogy a népet sanyargató királyhoz, Aristotimoshoz, Dionysos kultuszát ápoló szent asszonyok járultak az esedezők jelképével, a babérkoszorúval, de a király bosszúból fejenként 2 talentum bírságra ítélte őket. Nem említi azt a csodás jelenést sem, ami a kegyetlen király halálát megelőzte. Mikor lepihent, egy sas jelent meg a feje fölött. Ezt a jós úgy magyarázta, hogy fegyveres baráti segítség érkezik. Erre Aristotimos fegyvertelenül a közeledő barát elé sietett, de helyette ellenségeivel találta magát szemben.

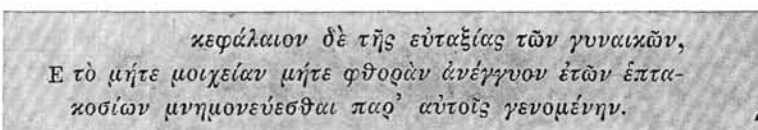
Kamma, a 9. példa hősnője, férje gyilkosával köt kényszerből házasságot, s a szentélyben leendő új férjével mérget itat, amiből előbb természetesen ő is ivott. Így bosszulta meg, saját élete árán is, szeretett férje halálát. Kamma PLUTARCHOS szerint Artemis papnője volt, s az író azt is hozzáfűzi, hogy a galatáknál, akikhez a hős asszony is tartozott, ezt az istennőt különösen tisztelték, ünnepein felvonulásokat rendeztek, és égő áldozatokat mutattak be:

„Sinatos felesége egy Kamma nevű leány volt, ez a csodálatosan szép nő, akit különösen erényessége miatt tiszteltek. Nemcsak okos és emberszerető volt, hanem eszes és nagylelkű is, rendkívüli kedvessége és jószívűsége révén a szolgálk is szerették; Artemis papnőjének tiszttségét is ő látta el. . . Ezt az istennőt a galaták különösen tisztelik, mindig felvonulásokat rendeznek ünneplésére, és pompás égő áldozatokat mutatnak be neki.”

Ez BOGÁTINál hiányzik, de még sok olyan példát lehetne említeni, amelyben a földrajzi- és személyneveket hagyta el, rövidítette, vagy teljesen mellőzte a történelmi hátteret.

De BOGÁTI nem csak rövidítette helyenként az eredeti történeteket, hanem másutt bővítette is. A legnagyobb mértékben a 6. történetben rövidített, ill. ugyanakkor bővített is. A görög szövegnek mindössze az utolsó mondatából vett át egy részt, melyben azt írja PLUTARCHOS, hogy a keiosi (s nem chiosi, mint BOGÁTINál!) nők között 700 évig nem volt házasságtörő. BOGÁTI ennél borulatóbb, s 700 helyet 7-et ír:

„Az asszonyok jó erkölcsét mutatja: nem emlékeznek arra, hogy 700 év alatt házasságtörés történt volna, vagy hajadon lányt meggyaláztak volna.”

„Cius vásarasáról bizonytalán mongya,
 Historia példaul eszt is adgya,
 Egész het esztendeig forgassában,
 Egy parázna sem találatot abba.

Oltalmazzác ő nagy iámborságokat,
 Nem törvéntől tartottac meg magokat,
 De mind azoc à ió nevet gondoltac,
 Hirec nevec Historiákban vadnac.”

Magát a történetet, a jámboran ünneplő és férjhezmenő lányokról teljesen elhagyja, s helyette, az előtte levő Lucretia-történet hatása alatt, továbbra is az asszonyok rosszaságán kesereg:

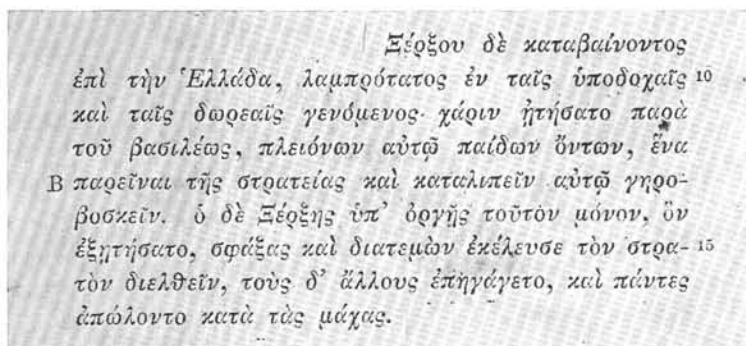
„Lucretiát vay ha most is talalnác,
Rólla historiát talám irhatnác,
Öröc hirt nevet annac mi vallanác,
De városban nem tudom hól talalnác.”

Lucretia alakja még többször is visszatér, így például a 10. történetben: Chiomara megölte azt a tisztet, aki fogságba hurcolta, és meggyalázta; majd holttestét férje elé vitette. BOGÁTI Lucretiával hozza párhuzamba, aki biztos nem lett volna öngyilkos, ha módjában lett volna, hogy a királyfit éppúgy megbosszulja, mint Chiomara a csábítót. A bővítések egyik jellegzetes példája a 12. történet, melyben PLUTARCHOS csak annyit ír, hogy amikor Xerxes Hellas ellen indult, Pythes gazdagon megvendégelte, sok ajándékkal halmozta el, s azt kérte, hogy legalább az egyik fiát ne vigye el a sereggel. Xerxés iszonyú haragra gerjedt, nem teljesítette óhaját, sőt fiait olyan veszélyes helyre állította a csatarendben, hogy mind az elsők között estek el. BOGÁTI az eseményt kétfelé bontja. Hogy a tanulság még nyilvánvalóbb legyen, beiktatja előzményként Dariust is, akinek Pythes (lat. Pytheus) szép ajándékot küld:

„Sok vala Pytheusnac gazdagsága,
Egy nagy leveles Plantanus fáia vala,
Affele fa ninczen Magyar országba,
Merő aranyból czináltatta vala.

Hosszú szép Szőlőket is czinalánac,
Ötvessec mind aranyból alkotánac,
Ayándekekon Persiai Királlynac,
Azokat együt külde Dariusnac.”

DÉZSI Lajos BOGÁTIRól szóló munkájában nem tesz különbséget Darius és Xerxes között,¹⁶ jóllehet a görög szövegben csak Xerxes szerepel, így neki és nem Dariusnak, mint BOGÁTINál, küld ajándékot Pytheus:

16. Dézsi: i. m. 28. p.

„Amikor Xerxés átkelt Görögországba, [Pythés] igen fényűzően vendégül látta, ajándékokkal halmozta el, és azt a kegyet esdekelt a királytól, mivel több fia van, az egyiket hagyja hátra a seregből, hogy öregségében támasza legyen. Xerxés viszont annyira megharagudott arra a fiúra, akiért Pythés könyörgött, hogy megölette, s feldaraboltatta. Ezután megparancsolta, hogy a sereg vonuljon el. A többi fiút is magával vitte, s mindnyájan elestek a csatákban.”
A történetet tehát BOGÁTI erősen bővítette. Ezután az epizód után következik Xerxes hadjáratának említése BOGÁTI-nál, s a teljesítmelen kérés. A mű tanulsága: a gazdagság önmagában nem boldogít, s nem kárpótol semmiért:

„Marha ioszág adatic házassocnac,
De életnec izét sokan nem tudgyác . . .”

Pytheus, akiről a cselekmény elején megtudjuk, hogy a líbiai néppel elhanyagoltatta a földművelést, és csak aranyat bányásztatott, okos felesége tanácsára tért vissza a helyes útra. Az asszony ugyanis egyszer aranyból való ételeket adott neki, és így mutatott rá helytelen cselekedetére. BOGÁTI Pytheus gazdagságát még azzal is hangsúlyozni akarta, hogy a mesés kincsű Dariusznak ilyen nagy értékű ajándékot küldet. Ezáltal még nagyobb lesz az ellentét Pytheus nagy gazdagsága és egyéni tragédiája között.

Összességében elmondhatjuk, hogy BOGÁTI a magyar, elsősorban női olvasóközönség igényeinek és műveltségének megfelelően adaptálta PLUTARCHOS művét. Elhagyta mindazt, ami úgyis kevésbé volt ismert (= történeti előzmények), ill. azt, ami nem a keresztényi szemléletet tükrözte (pogány vallási szertartások, funkciók). Magyarázatot fűzött mindazon részekhez, amelyek kissé visszafogottak (Stratonica története). Sokszor a történetnél jóval hosszabb erkölcsi tanulságot, intelmet, elmélkedést fűz az epizódhoz (pl. chiosi nők). Ezen betoldások egy része személyes vonatkozású.

Stílusa ebben a munkában, a témából is adódóan, még kevésbé lírai. Az OVIDIUSBÓL átvett Lucretia történet költői megfogalmazása mutatja csak BOGÁTI lírai alkatát. Több magyar közmondást is beiktat munkájába:

„Aszt hallottam Magyar példa beszédben,
Az ki Oroszlánt tanít életében,
Ebet ver előtte hogy szeligyüllyön,
Kegyteneknec ez tanusag legyen.”
(7. Micca szűz és Megistona)

„Aki szaiát à kása meg égette,
Az mezőben is à tarlon fél tőlle.”
(uo.)

Népies kifejezés:

„Minap beszédedben nagyot kapontál”
(uo.)

A klasszikus neveket, a kor szokása szerint, természetesen latinos formában írja le. Nyelvének érdekessége, hogy jelöli a nyílt e-t is: nekic, keť, meg teřitötte,

késére, széker stb. Többi művéhez hasonlóan, az alliterációk egész skáláját alkalmazza:

- „Egy falkán földekből el eredénc”
(2. példa)
„Sparta népe mellett magát mutatá”
(3. történet)
„Eszec elmeiec el távozie vala.”
(4. történet)
„Mihelt az Hertzeg halalát hallá.”
(9. történet)
„. . . aranyból aszt adá . . .”
(12. történet)

Előfordul az is, hogy a sorok kezdőbetűi csengnek össze:

„Remülése nagy vagyon az városnac,
Rettenetes halalán leányoknac,
Végre jó tanácsza egy vén iámbornac,
Véget ére e szörnyü nagy czudánac.”
(4. történet)

Az 1., 4., ill. 2., 3. sor kezdőbetűje egyezik:

„Aszt az város piatzán által vinnéc,
Temetni pusztá mezitelen vinnéc
Testét látni mindenecnac engednéc,
Az többit is evel meg iesztenéc.”
(10.)

Strófái négysorosak, és kevés kivétellel egy rímbe végződnek. Ütembeosztása 4+4+3, ugyanilyen a *Három jeles főhadnagyokban*, a *Mátyás királyról szóló énekekben*, az *Énekek éneke* fordításában és a *Castriot Györgyben* is.

A 16. századtól kezdve, a mind jobban erősödő nemzeti nyelvű, világi irodalom egyre több görög szerzőt vett alapul különböző históriák megírásában. A további kutatás feladata a 16. századi Magyarország görög nyelvismeretének feltárása költőink, íróink fordításai, átdolgozásai és egyéb művei alapján. Ehhez természetesen alaposan meg kellene vizsgálni a korabeli könyvkiadást is, és figyelembe kellene venni a nyomtatásban akkoriban meg nem jelent, tehát a kéziratban maradt ilyen jellegű műveket is. Érdemes lenne továbbá a görög kultúra szempontjából alaposan megvizsgálni ZSÁMBOKI János bécsi és NICASIUS ELLEBODIUS pozsonyi humanista körének tevékenységét, illetve hatásukat a későbbi irodalomra.

Szep historia az tökéletes aszszonyállatokról
(Conte en vers sur les femmes exemplaires).
Une imitation de Plutarque par Miklós Bogáti Fazekas.

A. S A L G Ó W.

La littérature nationale en Hongrie qui montrait un progrès de plus en plus considérable à partir du XVIe siècle avait souvent pour source des oeuvres de l'antiquité grecque. Les contes en vers moralisants de cette époque puisaient particulièrement volontiers aux sources de cette période classique.

Un pasteur unitaire transylvain, Miklós BOGÁTI FAZEKAS (1548—?1592) a remanié conformément au goût de l'époque Gunaikon aretaí de PLUTARQUE qui figure dans la collection *Moralia*. Il a choisi 12 histoires parmi les 27 de PLUTARQUE qui parlaient des femmes dont la conduite était exemplaire, il les a groupées autour de l'histoire de Lucrece empruntée à OVIDE. L'imitation prenait en considération les connaissances d'histoire et de civilisation grecques que ses lecteurs — surtout les femmes — pouvaient avoir et ainsi il a augmenté ou diminué selon le cas l'oeuvre originale.

BOGÁTI devait connaître l'oeuvre de plusieurs autres auteurs classiques aussi, il a utilisé l'oeuvre des auteurs grecs dans ses autres oeuvres aussi.